

Волошина В. В.

*доктор психологічних наук,
професор кафедри теоретичної та консультативної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

Вісн В. А.

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри практичної психології
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*

Кашпур Ю. М.

*кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри теоретичної та консультативної психології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

СПЕЦИФІКА КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ДОПОМОГИ У ПРОЦЕСІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ МОЛОДОГО ПОДРУЖЖЯ

SPECIFICATIONS OF CONSULTING ASSISTANCE IN THE PROCESS OF SOLVING YOUNG MARRIED PROBLEMS

Однією із найбільших проблем сучасної молоді родини в Україні є її економічна нестабільність, соціальна малозахищеність та підвищена психологічна вразливість, що породжує її дезорганізацію, внутрішні деструктивні процеси, конфлікти. Невизначеність майбутнього, поява протиріч, нестабільність заробітків, невідповідність до сімейного життя та виживання в нових умовах позначається на внутрішньо сімейних процесах, на характері взаємостосунків членів сім'ї та її стосунків з навколишнім середовищем. На стадії молоді сім'ї відбувається взаємне пристосування подружжя, пошук такого типу відносин, який задовольняв би обох, створюється система сімейних цінностей. Консультативна допомога молодим сім'ям доводиться надавати у зв'язку з недовірою до свого партнера та проблеми розподілу та виконання домашніх обов'язків. Причиною дисгармонії у стосунках ми вважаємо і нівелювання моральних цінностей, загальну депресію, відсутність орієнтації на прогресивність взаємин та установки на незадоволеність своїх потреб у сімейному житті. Проте як у чоловіків, так і у жінок проблемною є побутова сфера, що свідчить про те, що молодь однаково не володіють достатніми навичками організувати спільний побут. В більшості випадків консультативна допомога виявляється не ефективною. Головною причиною недостатності практичної сторони сесій, теоретизованість роботи психолога з сім'єю, відсутність психоeduкації для конкретної сімейної групи та недостатності практичних вправ, а саме: анкетувань, проєктивних методик, моделюючих ситуацій, медіаторських прийомів. Молоді сім'ї потребують короткотривалих методів, які об'єднують молоді сім'ї у прагненні відвідувати психолога та з першої зустрічі дають ілюстрацію ефективності такої співпраці. Молоді пари прагнуть до розуміння психічного стану партнера, пошук причин їх захисних реакцій та очікують від психолога професійної медіації у конфліктних ситуаціях.

Ключові слова: молоді сім'я, консультативна допомога, проблемні сфери, ціннісні орієнтації, дозвілля, духовність, сімейні функції, очікування.

One of the biggest problems of a modern young family in Ukraine is its economic instability, social insecurity and increased psychological vulnerability, which gives rise to its disorganization, internal destructive processes, and conflicts. Uncertainty of the future, the appearance of contradictions, instability of earnings, unpreparedness for family life and survival in new conditions affects intra-family processes, the nature of relationships between family members and its relationships with the environment. At the stage of a young family, mutual adjustment of spouses takes place, the search for a type of relationship that would satisfy both, a system of family values is created. Counseling assistance to young families has to be provided in connection with mistrust of their partner and the problem of distribution and fulfillment of household duties. We consider the leveling of moral values, general depression, lack of orientation towards the progress of relationships and attitudes towards dissatisfaction of one's needs in family life to be the cause of disharmony in relationships. However, for both men and women, the domestic sphere is problematic, which indicates that young people equally do not have sufficient skills to organize a common life. In most cases, counseling is not effective. The main reason is the insufficiency of the practical side of the sessions, the theorization of the psychologist's work with the family, the lack of psychoeducation for a specific family group, and the insufficiency of practical exercises, namely: questionnaires, projective methods, modeling situations, mediation techniques. Young families need short-term methods that unite young families in the desire to visit a psychologist and from the first meeting provide an illustration of the effectiveness of such cooperation. Young couples seek to understand the partner's mental state, search for the reasons for their defensive reactions, and expect professional mediation from a psychologist in conflict situations.

Key words: young family, counseling assistance, problem areas, value orientations, leisure, spirituality, family functions, expectations.

Вступ. З року в рік зростає кількість наукових досліджень і публікацій, проводяться симпозиуми, семінари, успішно захищаються дисертації з проблем у побудові міжособистісних взаємин у молодого подружжя. Останнім часом в Україні в середовищі молодих сімей спостерігається збільшення кількості розлучень. Розпаду шлюбів сприяють як воєнні дії, матеріально-економічні, житлово-побутові умови, так і соціально-психологічна неготовність молоді до сімейного життя, невміння розв'язувати сімейні проблеми і запобігати конфліктним ситуаціям, відсутність знань, необхідних для молодого подружжя, що, як наслідок, може призвести до негативних стосунків між молодим подружжям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфічність проблематики сімейної психології на наукових просторах досліджували такі закордонні вчені у різних галузях: А. Адлер, Д. Аккерман, Е. Берн, М. Мід, Л. Файнберг, Е. Фромм, Д. Фрезер, К. Юнг, В. Юстиціс, та вітчизняні: Л. Долинська, Л. Журавльова, Є. Калмикова, А. Капська, М. Мушкевич, А. Руденко, М. Стуколова, Р. Федоренко.

У результаті глибокої соціально-економічної кризи в часі воєнних дій країни агресора проти нашої України значна частина населення нашої країни опинилася в некомфортних умовах для життя. Відбулися значні деформації в структурі задоволення матеріальних і духовних потреб людей. На сьогодні до групи малозабезпечених потрапляють не тільки багатодітні та неповні сім'ї, сім'ї безробітних, але й молоді, студентські сім'ї. Поряд з цим, знадобилося чимало зусиль і часу, щоб у сучасному суспільстві утвердився сам термін «молода сім'я». Це не означає, що відбулося становлення якогось особливого типу сім'ї, проблеми якого виокремлюються в сучасними дослідниками в окрему специфічну область. В смисловому контексті тут мають відбуватися адаптація до звичок партнера, відбувається значна кількість комунікативних помилок та нерозсудливість у вчинках стосовно один одного. На думку Т. Руденко, усвідомлення цих аспектів приходиться із досвідом, а інколи й пізно, коли шлюб уже не можна врятувати [6]. Тому дуже важливо на першому етапі подружнього життя знайти те взаєморозуміння, яке потрібне для подальшого нормального життя, виробити таку ефективну стратегію поведінки в складних ситуаціях, яка буде допомагати в подальшій адаптації подружжя до сімейного життя.

Мета дослідження. Теоретичний аналіз та експериментальне вивчення проблем молоді сім'ю й дослідження ефективності консультативної допомоги молодим сім'ям в умовах діяльності психолога Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Завдання: 1) проаналізувати зміст поняття молода сім'я; 2) охарактеризувати проблеми, з якими зустрічаються молоді сім'ї; 3) дослідити сфери проблем молодих сімей, та ефективність консультативної допомоги в ЦСССДМ.

Виклад основного матеріалу. Сім'я – це соціальна група, яка складається з людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або при-

йомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей. За визначенням українських дослідників Т. Алексеєнко та А. Каранвич, *молодою сім'єю* називають малу соціальну групу зі складною системою взаємин між подружжям, батьками, дітьми, та іншими родичами, що заснована на кровноспоріднених зв'язках і специфічних сімейних цінностях, ядром якої є активна пара репродуктивного віку (до 35 років), які проживають разом з моменту фактичного утворення подружнього союзу не менше одного року, але не більше трьох років [1; 4]. А.Капська ж визначає молоду сім'ю як соціальну групу, у якій вік чоловіка та дружини не перевищує 35 років; формується на визначенні юридичної форми шлюбу або співжиття на підставі взаємодовіри; здійснює життєдіяльність на основі спільного побуту, матеріально-економічної взаємодії, народженні й вихованні дітей [3]. Таким чином, шлюб повинен бути першим; тривалість спільного життя до 6 років; межа віку подружжя від 18 до 35 років.

Сім'я як явище економічне і соціокультурне, вважає З. Кісарчук, зазнає в сучасних умовах впливу різних факторів, особливо глобалізаційного та соціально-політичного характеру [5]. Однією із найбільших проблем сучасної молоді родини в Україні є її економічна нестабільність, соціальна мало захищеність та підвищена психологічна вразливість. У свою чергу, це породжує її дезорганізацію, внутрішні деструктивні процеси, конфлікти і, зрештою, веде до розпаду. До того ж, молода сім'я потребує як матеріальної, так і психологічної, аксіологічної та деонтологічної підтримки. У зв'язку з цим стає зрозумілою необхідність організації підготовки молоді до подружнього життя, яку потрібно розглядати як складову частину роботи щодо зміцнення сім'ї та піднесення її соціальної активності. Психологічні дослідники наголошують, що сім'я, як соціальний інститут, в умовах військово-політичних та соціально-економічних тенденцій перебувають у стані гострої кризи [2].

Проаналізувавши процес становлення молоді сім'ї можна побачити, що перед нею стоять гострі проблеми матеріально-економічного, житлово-побутового та інтимно-особистісного характеру. Невизначеність майбутнього, поява протиріч, нестабільність заробітків, непідготовленість до сімейного життя та виживання в нових умовах – це все позначається на внутрішньо сімейних процесах, на характері взаємостосунків членів сім'ї та її стосунків з навколишнім середовищем і т. п. Нині, дослідження проблем сім'ї в Україні є доволі популярними та ведуться в різних площинах, різними науками, що дає нам можливість вивчати її досить різнобічно, адже сім'я є одним з вирішальних чинників становлення та розвитку українського суспільства [5]. Сучасна сім'я переживає складний етап в еволюції – перехід традиційної моделі до нової, і багато вчених характеризу-

ють нинішні умови сім'ї як кризові, що спричинило за собою падіння народжуваності, зростання кількості розлучень і збільшення числа самотніх людей.

На думку Федоренко Р. П. у молодих сімей існує безліч *проблем*:

1. Матеріально-побутові проблеми (непостійні та мінімальні доходи і залежність від батьків);

2. Житлові проблеми (більшість молоді не бажають жити з батьками) [8];

3. Проблеми з працевлаштуванням (відсутність достатнього досвіду та вузький вибір місць працевлаштування);

4. Психологічні проблеми (спільні емоційні взаємини, психологічну сумісність, звикання подружжя до нового способу життя);

5. Медичні проблеми (наявність накопичених хронічних захворювань, в тому числі і репродуктивного характеру, через низьку культуру самообслуговування та недостатність звернень до лікарів [7].

Перші рік-два спільного життя – це початкова стадія життєвого циклу сім'ї, формування індивідуальних стереотипів спілкування, узгодження систем цінностей і вироблення загальної світоглядної позиції. На цій стадії, як доводить О.Смірнова, відбувається взаємне пристосування подружжя, пошук такого типу відносин, який задовольняв би обох. При цьому, перед подружжям стоять завдання формування структури сім'ї, розподілу функцій (ролей) між чоловіком та дружиною, а тоакож вироблення загальних сімейних цінностей. Під структурою сім'ї розуміється спосіб забезпечення єдності її членів; розподіл ролей проявляється в тому, які види сімейної діяльності кожен чоловік бере під свою відповідальність і які адресує партнеру; сімейні цінності являють собою установки подружжя з приводу того, для чого існує сім'я. Для благополучного здійснення взаємної адаптації шлюбних партнерів необхідно досягнення сумісності їх уявлень за трьома вказаними параметрами. Не випадково саме в перший час після укладення шлюбу (або створення пари) молоді люди інтенсивно спілкуються [7].

У повсякденному житті молоді пари дисконфорт є також звичним явищем. Це пов'язано з тим, що молодь не завжди спроможна вирішувати конфлікти, але при цьому менш за інших схильна звертатися за допомогою до фахівців. Окрему проблему являє собою розбіжність уявлень чоловіка і дружини щодо професійної кар'єри жінки. Як правило, якщо жінка бере активну участь у професійній діяльності, вона користується і великими правами у вирішенні основних сімейних проблем. Питання про те, якою мірою жінка повинна присвятити себе сім'ї або ж роботі, часто є предметом суперечок між подружжям. Мабуть, думки з цього приводу повинні бути узгоджені ще до весілля [6].

Психологічні проблеми сім'ї, про які йшлося вище, у своїй основі мають проблему визначення структури міжнародної влади. Інакше кажучи, при вирішенні питань розподілу бюджету, влаштуванні дружини на роботу, вибору місця для літнього відпочинку і безлічі інших питань у багатьох молодих

сім'ях виникають проблеми, як наслідок конфлікту.

Дуже важлива проблема молоді сім'ї це розбіжність ціннісних ієрархій у подружжя; протиріччя в цій сфері не завжди виявляються в повсякденному житті, але антагонізм ціннісних установок зазвичай стає очевидним ще в період «проб» і призводить до розриву відносин. Для молодого подружжя більш актуальним є вміння вирішити конфлікти. Кожен день для подружжя постають проблеми, що вимагають негайного вирішення: куди піти, як провести вільний час, як і на що витратити гроші, кого покликати в гості тощо. Вміння знаходити компромісні рішення з таких питань веде до згуртування сім'ї.

Таким чином, молода сім'я має ряд проблем. Основними з них є матеріально-побутові, житлові та психологічні проблеми; проблема працевлаштування молодого подружжя. Для того щоб молода сім'я могла здійснювати всі свої функції, необхідне комплексне вирішення цих проблем, на що і повинна бути спрямована державна сімейна політика стосовно молоді сім'ї.

Тому одним з основних об'єктів соціально-психологічної роботи виступає молода сім'я, яка потребує підтримки, допомоги, реабілітації. Психологічна робота з молодими сім'ями полягає у забезпеченні соціальної профілактики сімейного неблагополуччя; здійсненні системи заходів, спрямованих на запобігання аморальній, протиправній поведінці дітей та молоді; наданні соціальної допомоги та послуг з метою реалізації програми роботи з молодією сім'єю; наданні допомоги батькам у розв'язанні складних питань сімейного виховання; здійсненні соціальних послуг та соціальної реабілітації.

Отже, молода сім'я через ряд проблемних сфер є незахищеною ланкою нашого суспільства, тому виступає одним з важливих об'єктів соціально-педагогічної роботи та потребує певного виду допомоги фахівців даної сфери, а саме, надання консультативної допомоги.

Серед вищесказаного, можна ствердно сказати, що одним з популярних, ефективних та доступних напрямів роботи з молодими сім'ями є консультативна допомога. З метою виявлення якості надання консультативної допомоги нами було організовано та проведено дослідження реального стану консультативної допомоги, що надається молодим сім'ям на базі Обухівського міського центру соціальних служб для сім'ї дітей та молоді.

У Центрі соціальних служб для сім'ї дітей та молоді м. Обухів у дослідженні взяло участь 52 молодих сімей, що отримували консультативну допомогу в цій установі. Вік: 19–31 роки. Троє молодих сімей були неповними, – це 2 розлучені жінки та 1 чоловік.

На першому етапі ми дослідили проблеми молоді сім'ї, які потребують консультативної допомоги, за допомогою опитувальника «Сфери проблем молоді сім'ї». Мета такого дослідження полягала у виявленні проблемних сфер подружжя. У опитувальника є два варіанти окремо для чоловіків та жінок. Складається з шести блоків запитань,

у кожному з блоків представленні питання що розкривають певну сферу (психологічну, економічну, побутову, духовну, інтимну, дозвіллеву) людського життя яка може бути проблемною. Для прикладу, щоб виявити чи є проблемною психологічна сфера звучали у опитувальнику такі питання: «Як часто ви сваритеся з партнером(-кою)?», «Чи цікаво вам спілкуватися з партнером(-кою)?» тощо; щоб виявити проблеми у економічній сфері звучали такі питання: «Чи влаштовує вас кількість грошей яку заробляє ваш партнер(-ка)?», «Чи комфортні у вас умови проживання?»; у блоці, де виявляли проблеми у інтимній сфері звучали такі запитання: «Чи буваєте ви не задоволеним(-ною) після статевого акту?», «Чи часто ви відмовляєте партнерові(-ці) у статевому акті?»; у блоці питань про побутову сферу представлено таке: «Чи виконуєте ви свої домашні обов'язки?», «Чи виконуєте прохання про допомогу?»; у блоці питань про дозвіллеву сферу розглянуті такі питання: «Чи розділяєте ви інтереси вашого партнера?», «Чи проявляєте ви ініціативу у спільному проведенні часу?»; для виявлення проблем у духовній сфері звучали такі запитання: «Чи довіряєте ви вашому партнерові таємниці?», «Чи вмієте підтримати вашу другу половинку?».

Результати опитувальника «Сфери проблем молоді сім'ї» презентовано на рис 1.1. да відображено ієрархію проблемних сфер сімейного життя на думку 51 респондентки.

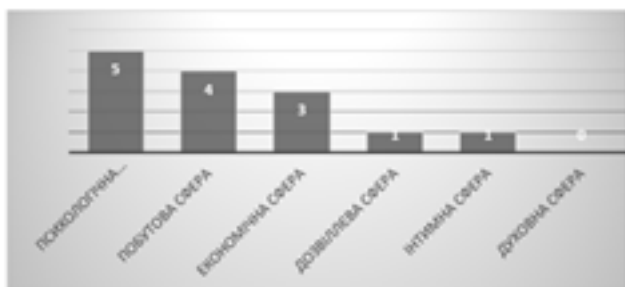

Рис. 1.1. «Ієрархія проблемних сфер у молодих жінок»

Найпроблемнішою сферою для 35% жінок є психологічна. Суть якої полягає у тому, що молоді люди не можуть дійти спільної згоди з вирішення певних питань, у них відсутнє взаєморозуміння та шанобливе ставлення один до одного. Найбільш частіше молоді жінки просили консультативної допомоги на тему ревностів до свого партнера.

На другому місці побутова сфера. Для 27% респондентів відмічаються проблеми через нереалістичні очікування та гендерні стереотипи, які домінують у свідомості молодих жінок. Одна з таких найпоширеніших установок проявляється у образах, що чоловіки не допомагають жінкам у побуті та догляді за дитиною.

На третьому місці проблемною є економічна сфера. Для 21% жінок вона є найболючішою, і зачіпає питання дефіциту коштів у молодій сім'ї, особливо з дітьми. Жінкам доводиться миритися з неможливістю гарно виглядати та користуватися

улюбленими засобами догляду. І знову ж це питання виникає в тих, хто перед створенням сім'ї був під впливом переконання, що одруження вирішить якісь чином її матеріальні побажання.

На четвертому дозвіллева сфера, яка для 7% респондентів виявляється у відсутності можливостей різноманітно проводити час, організовувати рекреаційні заходи та частіше відвідувати місця молодіжного відпочинку. Крім того, присутнє небажання проводити багато часу у сімейному колі. Сучасна молодь воліє, щоб їх розважали, та не має бажання організовувати щось самостійно.

На п'ятому місці проблемною є інтимна сфера, яка у 7% респонденток має ознаки дискомфорту через несумісність молодих партнерів у інтимному житті, відсутність встановлених сексуальних сценаріїв, швидка втомлюваність від партнера.

В духовній сфері для молоді взагалі не виявлено зон проблемності, що може вказувати на нівелювання питань духовного порядку у молодих дружин. Жінки не вбачають серйозності цих питань для сімейного устрою прогресування прагнень знайти свою зону комфорту в новоствореній соціальній групі.

Дослідження проведене на чоловічій частині вибірки показало дещо інші результати. На рис. 1.2. зображено розподіл сфер сімейного життя по ступеню проблемності для 50 респондентів чоловічої статі.

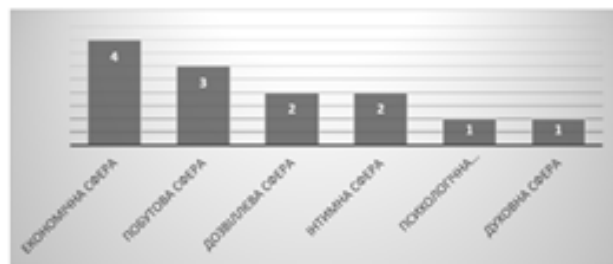

Рис. 1.2. «Ієрархія проблемних сфер у молодих чоловіків»

Як бачимо з рисунку за результатами опитувальника для чоловіків «Сфери проблем молоді сім'ї» найпроблемнішою для 31% чоловіків є економічна, На другому місці це побутова сфера, де 23% відповіли, що мають найбільше непорозуміння з дружиною у цій сфері. На третьому місці дозвіллева сфера, де 15% вважають її найпроблемнішою, що у їхньому житті не вистачає сімейного релаксу, що слугує причиною всіх негараздів. Інтимна сфера для 15% чоловіків є найбільш проблемною. На їх думку, непорозуміння на сексуальному ґрунті визначають весь уклад взаємин з дружиною. Це не дає можливості вийти на рівень порозуміння і породжує нові труднощі та дистанціювання. У 8% психологічні питання мають радикально дестабілізуючими. Суть останніх полягає у тому, що молоді люди не мають достатніх навичок проявляти взаєморозуміння та шанобливе ставлення один до одного. Те ж саме стосується духовної сфери. Проте варто зауважити, що чоловіча частина нашої вибірки виявилася більш духовно та морально-орієнтована.

Виходячи з порівняльного аналізу результатів дослідження, ми підтвердили спостереження фахівців соціальної сфери, які зазначали, що консультативну допомогу молодим сім'ям доводиться надавати через проблему недовіри до свого партнера, проблема розподілу та виконання домашніх обов'язків. Причиною дисгармоній у стосунках ми вважаємо і нівелювання моральних цінностей, загальну депресію, відсутність орієнтації на прогресивність взаємин та установки на незадоволеність своїх потреб у сімейному житті. Проте як у чоловіків, так і у жінок проблемною є побутова сфера, що свідчить про те, що молодь однаково не володіють достатніми навичками організувати спільний побут.

На другому етапі дослідження ми провели опитувальник «Причини неефективної консультативної допомоги». Опитування проводилося наступним чином: по завершенню процесу консультативної допомоги кожній сім'ї була запропонована анкета, де зазначалися питання наступного гатунку: «Чи ефективною для вашої сім'ї була дана консультативна допомога?» та «Чи вирішили ви проблеми з якими звернулися по консультативну допомогу?».

За результатами проведеного опитування 64% відповіли, що консультативна допомога виявилася не ефективною. Головною причиною недостатності практичної сторони сесій. Обурення викликає теоретизованість роботи психолога з сім'єю, відсутність психоедукації для конкретної сімейної групи та недостатність практичних вправ, а саме: анкетувань,

проективних методик, моделюючих ситуацій, медіаторських прийомів. А 28% респондентів відповіли, що найважливішою причиною неефективної консультативної допомоги є нецікаві, застарілі та стандартні методи та форми роботи консультанта. Відповідно молоді пари очікували від психолога швидких результатів та зневіра у психологічні послуги.

В ході проведення опитування психологів Центру соціальних служб для сімей дітей та молоді, ми виявили причини низької зацікавленості молодих сімей у консультуванні. Основною причиною є низька віра у ефективність власної професійності та рутинність роботи психолога. Також молоді пари не дають можливості психологу побудувати міцний психологічний контакт протягом тривалого часу.

Висновки. Провівши експериментальне дослідження проблемних сфер молодих сімей та оцінивши ефективність психологічної інтервенції засобами консультативних сесій, було виявлено, що молоді сім'ї потребують короткотривалих методів, які об'єднують молоді сім'ї у прагненні відвідувати психолога та з першої зустрічі дають ілюстрацію ефективності такої співпраці. Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні консультацій за різними алгоритмами, виявленні найбільш ефективних засобів роботи психолога та розробці методичних рекомендацій для діяльності практичних психологів у сфері підвищення ефективності консультативної допомоги молодим сім'ям на етапі становлення їх родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексєнко Т.Ф. Виховний потенціал сім'ї в сучасних умовах, Український соціум. Київ : 2012. 143 с.
2. Васильківська С. В. Основи психологічного консультування : навч. посіб. Київ : Четверта хвиля, 2014. 268 с.
3. Капська А.Й. Молода сім'я: проблеми та умови її становлення. Київ : ДЦССМ, 2003. 184 с.
4. Каранвич А.П. Соціальні проблеми становлення та розвитку молоді сім'ї: підручник. Ірпінь: всебічний розвиток особистості студента, 2011. 259 с.
5. Руденко Т. П. Молода сім'я в Україні: соціально-філософський аналіз. Навч. посібник. Київ : Знання-Прес, 2014. 18 с.
6. Трубавіна І.М., Бугаєць Н.А. Методи вивчення сім'ї. Київ, 2011. 76 с.
7. Федоренко Р.П. Діагностика реакцій подружжя на сімейну кризу в практиці консультування. Київ: Знання, 2011. 27 с.